

Yn y chweched wythnos, yr wythnos olaf, ar ôl darllen pedwerydd pennill cerdd Bonhoeffer ‘Gorsafodd ar y Ffordd i Ryddid’, byddwn yn:

Myfyrio ar y berthynas agos rhwng marw ac atgyfodi yn stori'r Wythnos Fawr a'r Pasg; Gofyn a yw rhai o'n syniadau am 'fyw ar ôl marw' yn peri inni osgoi realiti marwolaeth yn hytrach na'i wynebu a'i wir orchfygu;

Astudio sut y mae stori 'Sul y Blodau' yn Ioan yn cydasio bywyd a marwolaeth, fel y denir marwolaeth, trwy gariad, i mewn i fywyd, yn lle bod bywyd yn darfod â marwolaeth;

Ystyried dysgeidiaeth Paul am fedydd fel cyfranogi ym marwolaeth ac atgyfodiad Crist ac arwyddocâd hynny i'n hymchwil am undod Cristnogol;

Gofyn a ellir byth gyfiawnhau marw treisgar fel mater o anghenraid heb i hynny arwain i ychwaneg o drais;

Ystyried esiamplau diweddar pan mai canlyniad marw treisgar fu nid parhau trais ond ceisio'i oresgyn;

Myfyrio ar y cwrs cyfan a beth a ddysgodd inni am 'ryddid' – ac i le y gallwn fynd oddi yma

Marwolaeth

Deled yn awr Angau, yr uchaf o'r gwyliau ar y ffordd i ryddid tragwyddol,
diosg dy gadwynau clogyrnaidd a'th gyfyngiadau daearol,
dymchwel y muriau sy'n twyllo ein heneidiau ac yn hualu ein cyrff meidrol,
fel y gwelom o'r diwedd yr hyn y rhwystrwyd ni yma rhag ei weld.

Hir y'th geisiasom, Ryddid, trwy ddisgyblaeth a gweithredu a dioddef.

Wrth farw, canfyddwn, dy wedd yn wynepryd Duw.¹

Dietrich Bonhoeffer, ysgrifennwyd yn y carchar, 1944

“DYMA'R DIWEDD – I MI, DYMA DDECHRAU BYWYD”

Wyth mis ar ôl ysgrifennu'r gerdd hon ddiwedd Gorffennaf neu ddechrau Awst 1944 yr wynebodd Bonhoeffer 'yr uchaf o'r gwyliau ar y ffordd i ryddid tragwyddol'. Ond bu'n myfyrio'n hir ar farw, fel y gwna cynifer o bobl a ddaliwyd mewn rhyfel erchyll, hyd yn oed cyn ei arestio a'i garcharu. Wedi methiant cynllwyn 20 Gorffennaf a'r sylw cynyddol a roddid i bawb a amheuid o wrthwynebu'r drefn, fe wyddai'n lled dda beth fyddai ei ddiwedd. Ac fe ddaeth y diwedd hwnnw ar 9 Ebrill 1945 – brin fis cyn diwedd y rhyfel yn Ewrop – yng ngwersyll dienyddio Flossenbürg yn Bafaria. Fe all y gŵyr rhai darllenwyr am y cofnod duwiol braidd o'i farwolaeth gan un o 'feddygon y gwersyll' – Bonhoeffer yn penlinio i weddio cyn tynnu ei ddillad, penlinio eilwaith i weddio wrth droed y crocuren, ac yna derbyn yn ddefosiynol, dawel y farwolaeth a ddaeth 'wedi ychydig eiliadau'.² Gwyddys yn awr mai anwiredd i raddau helaeth yw hyn. Heblaw am y ffaith na fyddai milwyr yr SS byth wedi caniatáu'r fath ddefosiwn, profodd ymchwil diweddar i Bonhoeffer a'r chwe chynllwyniwr arall a grogwyd yn Flossenbürg y bore hwnnw gymryd hyd at ddeugain munud bob un i farw, am i bob un ohonynt gael ei dagu'n araf dro ar ôl tro. Gwaith 'meddygon' y gwersyll oedd eu hadfywio cyn y caent eu tagu drachefn: gweithred derfynol o sadistiaeth gan yr awdurdodau.

Serch hynny – ac yn bwysicach – gwyddom mai geiriau olaf Bonhoeffer wrth garcharor rhyfel o Brydain y diwrnod cynt, wrth i'r Gestapo ei neilltuo o blith carfan o garcharorion a gludid i'r de, oedd '*Dyma'r diwedd – i mi, dyma ddechrau bywyd*'.

TRWY'R GROES I'R PASG

Deuwn at ddiwedd y cwrs Garawys hwn wrth inni gyrraedd Sul y Blodau a'r Wythnos Fawr. Dros y dyddiau nesaf bydd ein meddyliau'n canolbwyntio ar groes Iesu a'i atgyfodiad, ar fywyd a marwolaeth. Mewn llawer o'n heglwysi ar Sul y Blodau fe ddarllenir holl hanes y dioddefaint yn ôl un o'r efengylwyr. Y Sul nesaf byddwn unwaith eto'n canu'n llawen 'Heddiw cododd Crist o'r bedd, Halelwia!'

Fe all yr hoffai aelodau'r grŵp drafod sut y maent yn gweld y newid o ddydd Gwener y Groglith i ddydd y Pasg. A yw'n bosibl gwneud cyfiawnder â'r ddeubeth bron ar yr un gwynt? A fedrwn ni gymryd o ddifrif yr ing yn yr ardd, yr hoelion creulon a'r goron ddrain, pan 'wyddom' y bydd popeth yn iawn fore'r Pasg? A beth yn union y byddwn yn ei ddathlu yn atgyfodiad Iesu? A oedd ei farwolaeth yn beth mor ofnadwy â hynny os trechwyd hi mor sydyn? A yw holl emosiwn yr Wythnos Fawr yn awr i'w anwybyddu a'i anghofio? Neu a oes yna rywbeth nad yw'n hollol iawn yn ein dull arferol o gofio a dathlu'r achlysuron hyn? Y mae a wnelo hyn oll, wrth gwrs, â'n hagweddau ehangach at farwolaeth a bywyd tragwyddol – pethau y mae llawer y bobl yng nghymdeithas y gorllewin heddiw yn eu hystyried naill ai'n enbyd o anodd neu'n gwbl amherthnasol.

Yn y lle cyntaf, a ydym, fel Cristnogion, yn cymryd *marwolaeth* ddigon o ddifrif? Dadleua rhai fod Cristnogaeth, gyda'i syniadau arbennig a manwl weithiau am 'fywyd ar ôl marw', yn osgoi marwolaeth yn lle'i hwynebu yn ei realiti noeth. Yn ei nofel ddiweddar, *Great House*, dywed un o gymeriadau Iddewig Nicole Krauss yn ddeifiol: "Mae'r Cristion wedi llenwi cymaint ar farwolaeth nes llwyr esgusodi'i hun o'r angen i feddwl am derfyn ei fodolaeth".³

Sut y mae aelodau'r grŵp yn meddwl am 'y nefoedd' a 'bywyd tragwyddol'? A fyddant yn meddwl amdanynt o gwbl? Darluniau a chysyniadau pendant? Neu a yw'r pethau hyn gymaint y tu hwnt i'n dealltwriaeth fel nad yw'n werth trafferthu â hwy?

"Gall rhai pobl benderfynu bod yr hyn a ddywed y Beibl am y nefoedd mor bell oddi wrth ein bydolg ni heddiw fel na ellir ei ddefnyddio. Byddai'n well gan eraill, a mi yn eu plith, barhau i'w ddefnyddio am ei fod mor bwysig yn y traddodiad beiblaidd, ond ceisio ffyrdd o'i wneud yn fwy perthnasol heddiw. Y naill ffordd neu'r llall, mae'r hyn a ddywed y Beibl am y nefoedd yn ein herio i ddefnyddio dychymyg barddonol sy'n cymryd o ddifrif realiti Duw a realiti byd y tu hwnt i'n byd ni, byd a lywodraethir nid gan yr egwyddorion sy'n ein gyrru ni ond gan gariad, trugaredd, cyfiawnder ac uniondeb." Paula Gooder, *Heaven* (SPCK 2011).

Mewn cerdd adnabyddus, a ddyfynnir yn aml mewn angladdau, dywedodd y Canon Henry Scott-Holland (1847-1918), 'Nid yw marw'n ddim byd o gwbl, nid wyf ond wedi mynd trwy'r drws i'r ystafell nesaf'. Cyfeiriodd Isobel de Gruchy, bardd ac arlunydd o Gristion o Dde Affrica, at hyn ar ôl i'w mab, Steve, a oedd wedi tyfu i fyny, foddi yn 2010:

Dywed y bardd nad yw "Marw'n ddim byd o gwbl,
Nid wyf ond wedi mynd trwy'r drws
i'r ystafell nesaf" –
ond pa gymorth yw hynny i ni?
oherwydd y mae'r drws hwnnw wedi'i gau'n dynn,
a does dim dod yn ôl.
"Ni bydd farw byth y sawl a greddo" –
ond pa gymorth yw hynny i ni?

oherwydd marw y maent:
nid ydynt mwyach gyda ni
i nôl y plant,
i dalu'r biliau,
i ddweud Shwmai!

Hyd yn oed os nad yw "Marw'n ddim byd o gwbl",
a bod y meirw'n fyw
ac yn ein gweld
o'r ystafell nesaf yna,
pa gymorth yw hynny i ni,
sy'n deffro ar y ddaear hon,
ac yn mynd o gwmpas ein gorchwylion beunyddiol,
a thwll du
yng nghanol ein byd? ⁴

Twll du yng nghanol ein byd. Y cwestiwn yw: beth a wnawn ni â'r 'twll du' yna? Cymryd arnom nad yw yno, gwadu'i fodolaeth? Ceisio'i lenwi â lol sentimental? Neu a allwn obeithio ei weld yn rhywbeth nid, efallai, i'w waredu ond i'w drawsnewid i wasanaethu bywyd?

ASTUDIO'R BEIBL 1

Trannoeth, clywodd y dyrfa fawr a oedd wedi dod i'r wyl fod Iesu'n dod i Jerwsalem. Cymerasant ganghennau o'r palmwydd ac aethant allan i'w gyfarfod, gan weiddi: "Hosanna! Bendigedig yw'r un sy'n dod yn enw'r Arglwydd, yn Frenin Israel." Cafodd Iesu hyd i asyn ifanc ac eistedd arno, fel y mae'n ysgrifenedig: "Paid ag ofni, ferch Seion; wele dy frenin yn dod, yn eistedd ar ebol asen." Ar y cyntaf ni ddeallodd y disgyblion ystyr y pethau hyn, ond wedi i Iesu gael ei ogoneddu, cofiasant fod y pethau hyn yn ysgrifenedig amdano, ac iddynt eu gwneud iddo. Yr oedd y dyrfa, a oedd gydag ef pan alwodd Lasarus o'r bedd a'i godi o blith y meirw, yn tystiolaethu am hynny. Dyna pam yr aeth tyrfa'r wyl i'w gyfarfod – yr oeddent wedi clywed am yr arwydd yma yr oedd wedi ei wneud. Gan hynny, dywedodd y Phariseaid wrth ei gilydd, "Edrychwch, nid ydych yn llwyddo o gwbl. Aeth y byd i gyd ar ei ôl ef."

Ymhlith y bobl oedd yn dod i fyny i addoli ar yr wyl, yr oedd rhyw Roegiaid. Daeth y rhain at Philip, a oedd o Bethsaida yng Ngallilea, a gofyn iddo, "Syr, fe hoffem weld Iesu." Aeth Philip i ddweud wrth Andreas; ac aeth Andreas a Philip i ddweud wrth Iesu. A dyma Iesu'n eu hateb. "Y mae'r awr wedi dod," meddai, "i Fab y Dyn gael ei ogoneddu. Yn wir, yn wir, rwy'n dweud wrthyich, os nad yw'r gronyn gwenith yn syrthio i'r ddaear ac yn marw, y mae'n aros ar ei ben ei hun; ond os yw'n marw, y mae'n dwyn llawer o ffrwyth. Y mae'r sawl sy'n caru ei einioes yn ei cholli; a'r sawl sy'n casáu ei einioes yn y byd hwn, bydd yn ei chadw i fywyd tragwyddol. Os yw rhywun am fy ngwasanaethu i, rhaid iddo fy nghanlyn i; lle bynnag yr wyf fi, yno hefyd y bydd fy ngwasanaethwr. Os yw rhywun yn fy ngwasanaethu i, fe gaiff ei anrhydeddu gan y Tad. "Yn awr y mae fy enaid mewn cynnwrf. Beth a ddywedaf? 'O Dad, gwared fi rhag yr awr hon'? Na, i'r diben hwn y deuthum i'r awr hon. O Dad, gogonedda dy enw." Yna daeth llais o'r nef: "Yr wyf wedi ei ogoneddu, ac fe'i gogoneddaf eto." Pan glywodd y dyrfa oedd yn sefyll gerllaw, dechreusant ddweud mai taran oedd; dywedodd eraill, "Angel sydd wedi llefaru wrtho." Atebodd Iesu, "Nid er fy mwyn i, ond er eich mwyn chwi, y daeth y llais hwn. Dyma awr barnu'r byd hwn; yn awr y mae tywysog y byd hwn i gael ei fwrw allan. A minnau, os caf fy nychafu oddi ar y ddaear, fe dynnaf bawb ataf fy hun." Dywedodd hyn i ddangos beth fyddai dull y farwolaeth oedd yn ei aros.

Yna atebodd y dyrfa ef: "Yr ydym ni wedi dysgu o'r Gyfraith fod y Meseia i aros am byth. Sut yr wyt ti'n dweud, felly, bod yn rhaid i Fab y Dyn gael ei ddyrchafu? Pwy yw'r Mab y Dyn yma?" Dywedodd Iesu wrthynt, "Am ychydig amser eto y bydd y goleuni yn eich plith. Rhodiwch tra bo'r goleuni gennych, rhag i'r tywyllwch eich goddiweddyd. Nid yw'r sawl sy'n rhodio yn y tywyllwch yn gwybod lle y mae'n mynd. Tra bo'r goleuni gennych, credwch yn y goleuni, ac felly plant y goleuni fyddwch." Wedi iddo lefaru'r geiriau hyn, aeth Iesu i ffwrdd ac ymguddio rhagddynt.

Ioan 12:12 – 36

Yn y darn hwn, cofnoda Ioan Efengyllydd ddigwyddiadau Sul y Blodau mewn modd rhyfeddol sydd fel pe bai'n cyfuno drwodd a thro y farwolaeth sy'n wynebu Iesu â'i atgyfodiad. Cyrhaedda Iesu Jerwsalem, a'r sôn am atgyfodi Lasarus yng nghlustiau pawb (adn. 17) – arwydd y pair ei effaith gyhoeddus i'r Phariseaid gynyddu eu gwrthwynebiad i Iesu (adn. 19) ac felly, yn eironig, ychwanegu at y momentwm sy'n arwain at ddydd Gwener y Groglith. Mae'r ffaith mai Iesu yw'r atgyfodiad a'r bywyd yn arwain at ei groeshoelio! Ymateb Iesu i ddymuniad y Groegiaid i'w weld (adn. 21) yw dweud bod yr awr iddo gael ei 'ogoneddu' wedi dod (adn. 23). Ond, fel y gwelwch yr wythnos ddiwethaf, uchafbwynt ei ogoneddu fydd, yn rhyfedd ddigon, ei farw. Yn adn. 24, defnyddia Iesu'r darlun o'r gronyn gwenith fel y ddamog symlaf ond eto'r fwyaf o'r cwbl: y *rheidrwydd* i'r gronyn ddiflannu, cael ei gladdu a marw iddo'i hun os yw i ddwyn ffrwyth. Nid er gwaethaf, ond oherwydd, marw'r hedyn y bydd yna gynhaeaf bywyd. Sonia'r adnodau sy'n dilyn drachefn am y modd unigryw y bydd ei Dad yn 'gogoneddu' Iesu, ac y mae dwy ystyr i'r ymadrodd 'fy nyrchafu', oherwydd wrth ei ddyrchafu ar offeryn artaith i'w arteithio'n gyhoeddus hyd farw fe'i dyrchefir hefyd fel y Mab sy'n datguddio'n llawn gariad y Tad at 'bawb' (adn. 32).

Gallwch ddweud, felly, mai neges yr Efengyl yw nad trwy ei gwadu, na thrwy gymryd arnom mai rhith ydyw ('Nid yw marw'n ddim byd o gwbl'), y gorchfygir marwolaeth. Y mae marw'n beth real iawn. Ond nid yw'n ddim mwy real na Duw, ac fe ddewisodd Duw farwolaeth i ddatguddio'i fywyd tragwyddol ei hun o gariad sanctaidd. Ni lyncir bywyd gan farwolaeth, ond fe ddygir marwolaeth i fywyd trwy'r cariad aberthol a welwn yn Iesu. Y mae gennym, wrth gwrs, y gobaith Cristnogol. Gallwn fod yn hyderus na chaiff marwolaeth y gair olaf. Duw a gaiff y gair olaf, y Duw sy'n dragwyddol fyw ac sy'n ewyllysio ein dwyn i mewn i'w fywyd ei hun am dragwyddoldeb. Ond gan Dduw hefyd y mae'r gair *cyntaf*, y gair sy'n ein hawlio ac yn cynnig inni fywyd-trwy-farwolaeth yn awr yng nghanol ein bywyd daearol. Geilw'r gair hwnnw ni i ganlyn Iesu a rhannu ei groes yn awr a bob dydd (adn. 25-26). Ysgrifennodd Bonhoeffer yn y carchar:

"Y mae gobaith y Cristion am atgyfodiad yn wahanol i un mytholeg am ei fod yn cyfeirio bywyd pobl ar y ddaear mewn ffordd gwbl newydd ... Nid oes i Gristnogion ddihangfa rwydd i dragwyddoldeb oddi wrth eu tasgau a'u hanawsterau daearol. Fel Crist ('Fy Nuw ... pam yr wyt wedi fy ngadael?') rhaid iddynt yfed cwpan bywyd daearol i'r defnydd olaf, a dim ond wedi iddynt wneud hynny y bydd yr Un Croeshoeliedig ac Atgyfodedig yn un â hwy, ac y croeshoelir hwy a'u hatgyfodi gyda Christ."⁵

Yn yr un cywair o beidio â rhuthro am gysur byd arall, dyma ail gerdd a ysgrifennodd Isobel de Gruchy yn ei galar; mae'n adleisio gwaith y cyfrinydd Julian o Norwich (c.1342-1416):

Ni'th orchfygir

Yn fy nhrallod dwfn, Arglwydd,
trois at dy addewidion;
eu bloeddio arnat;
eu hyrddio'n ôl atat:

“Y mae'r Arglwydd yn d'amddiffyn;”
“Bydd yr Arglwydd yn dy achub,”
“Ni ddaw dim drwg iti,
bydd yr angylion yn dy godi ar eu dwylo
rhag iti daro dy droed
yn erbyn carreg.”

Glynais wrth y rhain, Arglwydd,
ond ni fu dim amddiffyn,
dim achub – na dim angylion
i godi ein mab – dim ond y cerrig
yn bwrw ei ben – y dyfroedd yn ei orchuddio,
angau yn ei hawlio.
Beth am dy addewidion –
O Arglwydd, ble'r oeddit ti?

Yna, mi gofiais yr addewidion eraill hynny;
yr addewidion a wnaeth Iesu:
“Y mae'r ffordd yn galed a chul.”
“Y mae gennynt groes i'w chario bob dydd.”
“Bydd y byd yn eich casáu.”

Oherwydd nid dweud a wnaeth,
“Ni themtir mohonot,
Ni fydd gennynt ofalon,
Ni ddaw trallod i'th ran.”
Ond addo yn hytrach,
“Ni'th orchfygir.”
Dim taith hawdd, dim breintiau arbennig,
glyna'n unig wrth ei addewid i'th garu:
pa un bynnag a yw pethau'n mynd yn dda,
neu bod popeth yn mynd ar chwâl,
bydd gryf a ffyddlon dy ymddiriedaeth,
oherwydd ni'th orchfygir.⁶

***Beth, dybiwch chwi, sy'n neilltuol am y gred Gristnogol mewn bywyd tragwyddol? A ydych
yn cytuno â'r datganiad gan Bonhoeffer a ddyfynnwyd uchod? Beth yw'r 'ffordd gwbl
newydd' o fyw y mae'r atgyfodiad yn ei roi inni yn awr?***

Pa wahaniaeth y gall neges y Pasg honni ei wneud yn ein cymdeithas seciwlar heddiw?

Y mae angladdau ‘dyneiddiol’ yn fwyfwy poblogaidd heddiw. Os buoch yn un o’r rhain, fe all yr hoffech rannu eich ymateb iddo â’r grŵp. Beth y mae’r angladdau hyn yn ei ddangos am agweddau at farwolaeth heddiw?

ASTUDIO’R BEIBL 2

Beth, nteu, sydd i’w ddweud? A ydym i barhau mewn pechod, er mwyn i ras amlhau? Ddim ar unrhyw gyfrif! Pobl ydym a fu farw i bechod; sut y gallwn ni, mwyach, fyw ynddo? A ydych heb ddeall fod pawb ohonom a fedyddiwyd i Grist Iesu wedi ein bedyddio i’w farwolaeth? Trwy’r bedydd hwn i farwolaeth fe’n claddwyd gydag ef, fel, megis y cyfodwyd Crist oddi wrth y meirw mewn amlygiad o ogoniant y Tad, y byddai i ninnau gael byw ar wastad bywyd newydd. Oherwydd os daethom ni yn un ag ef trwy farwolaeth ar lun ei farwolaeth ef, fe’n ceir hefyd yn un ag ef trwy atgyfodiad ar lun ei atgyfodiad ef. Fe wyddom fod yr hen ddynoliaeth oedd ynom wedi ei chroeshoelio gydag ef, er mwyn dirymu’r corff pechadurus, ac i’n cadw rhag bod, mwyach, yn gaethion i bechod. Oherwydd y mae’r sawl sydd wedi marw wedi ei ryddhau oddi wrth bechod. Ac os buom ni farw gyda Christ, yr ydym yn credu y cawn fyw gydag ef hefyd, a ninnau’n gwybod na fydd Crist, sydd wedi ei gyfodi oddi wrth y meirw, yn marw mwyach. Collodd marwolaeth ei harglwyddiaeth arno ef. Yn gymaint ag iddo farw, i bechod y bu farw, un waith am byth; yn gymaint â’i fod yn fyw, i Dduw y mae’n byw. Felly, yr ydych chwithau i’ch cyfrif eich hunain fel rhai sy’n farw i bechod, ond sy’n fyw i Dduw, yng Nghrist Iesu.

Rhufeiniaid 6:1-11

Yn yr Eglwys ers talwm, paratoid yn nhymor y Garawys y rhai hynny a oedd i’w bedyddio ar y Pasg. Y mae felly’n addas myfyrio hefyd ar ein bedydd, sy’n rhywbeth mwy na dim ond defod newid byd. Dywed Paul y ‘bedyddir ni i Grist Iesu’ a’n ‘bedyddio i’w farwolaeth’. Yn ein perthynas â Iesu Grist, rhagdybia ein bedydd ein marwolaeth a’n hatgyfodiad i fywyd tragwyddol. Y mae’n ‘fywyd newydd’ yr ydym yn awr yn rhodio ynddo.

Pwysleisiwyd mewn trafodaethau eciwmenaidd dros y blynyddoedd diwethaf ein ‘bedydd cyffredin’ fel Cristnogion, a bod cydnabod bedydd ein gilydd yn gam hanfodol ar y ffordd i undeb Cristnogol gweladwy. Sut y gallai dealltwriaeth Paul o fedydd fel cyfranogi ym marwolaeth ac atgyfodiad Crist ein harwain ymhellach ar hyd y ffordd hon?

Sylwch fod Bonhoeffer, wrth ddisgrifio marwolaeth fel ‘yr uchaf o’r gwyliau ar y ffordd i ryddid tragwyddol’, yn pwysleisio mai’r wedd lawnaf ar ryddid yw *Duw ei hun* – ‘Wrth farw, canfyddwn, dy wedd yn wynepryd Duw’. Nid yw’n ceisio ateb y cwestiwn ‘Sut le fydd y nefoedd?’ na ‘Beth yn union fydd yn digwydd imi pan fyddaf farw?’, dim ond dweud mai dyma’r pryd y byddwn yn gwbl agored i Dduw, sydd ynddo’i hun yn berffaith ryddid cariad ac a ddangosodd yn Iesu mai marw – rhoi bywyd i lawr mewn rhyddid llwyr – yw’r unig ffordd addas o ddangos pwy ydyw am byth. Y weithred fwyaf o ryddid y gellir ei dychmygu i ninnau yw ymollwng ac ildio’n derfynol i’r presenoldeb hwn, y weledigaeth hon. Neu, fel y dywed Epistol Cyntaf Ioan : ‘Gyfeillion annwyl, yn awr yr ydym yn blant Duw, ac nid amlygwyd eto beth a fyddwn. Yr ydym yn gwybod, pan fydd ef yn ymddangos, y byddwn yn debyg iddo, oherwydd cawn ei weld ef fel y mae’ (I Ioan 3:2). Dyna ysbrydoliaeth aruthrol, ac â Ioan ati ar unwaith i’w daearu: ‘Ac y mae pob un y mae’r gobaith hwn ganddo, yn ei buro ei hun, fel y mae Crist yn bur (adn.3).

Ym mha ffordd y byddech yn awgrymu bod ar eglwysi, yn ogystal â Christnogion unigol, angen eu ‘puro’ er mwyn gallu tystio i’r ‘gobaith hwn ynddo ef’?

MARWOLAETH – RHYWBETH I’W DDEFNYDDIO?

Hyd yma buom yn ystyried marwolaeth yn gyntaf naill ai fel rhywbeth i’w wynebu ein hunain neu yn nhermau’r boen a achosir inni gan farwolaeth rhywun a garwn, sy’n fath o ddiwedd ar ein bywyd ni fel y gwyddem amdano cyn hynny; ac yn ail fel rhywbeth a drawsffurfiwyd gan Iesu pan fu farw o’i fodd i ddangos inni ystyr dweud ‘Cariad yw Duw’.

Ond beth am gymryd bywyd rhywun arall, beth bynnag yr amgylchiadau neu’r rheswm? Cyfyd hyn y cwestiynau dyfnaf. Ym mha amgylchiadau y gellir ei gyfiawnhau ac a ellir ei gyfiawnhau o gwbl? Y mae, wrth gwrs, amryw feysydd y gallem eu crybwyll, yn cynnwys rhyfel, erthylu, ewthanasia, cynorthwyo hunanladdiad, y gosb eithaf ... ac felly ymlaen. Er cymaint y dentasiwn, nid oes amser ar y cwrs hwn ac mor hwyr yn y dydd i drafod yr un o’r pynciau hyn. Ond os bydd grŵp yn dymuno gwneud hynny, fe all mai’r dull mwyaf cynhyrchiol fydd gofyn i’r aelodau rannu eu safbwyntiau’n onest ar *un* ohonynt gan geisio deall sut y mae eu cred ym marwolaeth ac atgyfodiad Iesu yn llywio’r safbwyntiau hynny.

Y mae marwolaeth dreisgar yn rhoi prawf ar ein holl reddfau ‘trugarog’ a ‘Christnogol’. Yng ngoleuni stori’r Wythnos Fawr a’r Pasg, fodd bynnag, gofynnwn a ellir ymateb i farwolaeth dreisgar mewn modd sy’n dod â rhyddid i roi cychwyn newydd i gymuned yn hytrach na’n cloi mewn cylch diderfyn o drais a dial.

Defnyddio marwolaeth: parhau â’r trais?

Gadewch inni fynd yn ôl ychydig yn yr Efengyl, at gofnod Ioan o ymateb y prif offeiriaid a’r Phariseaid i atgyfodi Lasarus:

Felly daeth llawer o’r Iddewon, y rhai oedd wedi dod at Mair a gweld beth yr oedd Iesu wedi ei wneud, i gredu ynddo. Ond aeth rhai ohonynt i ffwrdd at y Phariseaid a dweud wrthynt beth yr oedd Iesu wedi ei wneud. Am hynny galwodd y prif offeiriaid a’r Phariseaid gyfarfod o’r Sanhedrin, a dywedasant: "Beth yr ydym am ei wneud? Y mae'r dyn yma'n gwneud llawer o arwyddion. Os gadawn iddo barhau fel hyn, bydd pawb yn credu ynddo, ac fe ddaw'r Rhufeiniaid a chymryd oddi wrthym ein teml a'n cenedl hefyd." Ond dyma un ohonynt, Caiaffas, a oedd yn archoffeiriad y flwyddyn honno, yn dweud wrthynt: "Nid ydych chiwi'n deall dim. Nid ydych yn sylweddoli mai mantais i chwi fydd i un dyn farw dros y bobl, yn hytrach na bod y genedl gyfan yn cael ei difodi." Nid ohono'i hun y dywedodd hyn, ond proffwydo yr oedd, ac yntau'n archoffeiriad y flwyddyn honno, fod Iesu'n mynd i farw dros y genedl, ac nid dros y genedl yn unig ond hefyd er mwyn casglu plant Duw oedd ar wasgar, a'u gwneud yn un. O'r diwrnod hwnnw, felly, gwnaethant gynllwyn i'w ladd ef.

Ioan 11:45-53

Pwnc trafod

A ellir byth gyfiawnhau’r ddadl mantais (adn. 50)? Bydd y rhan fwyaf o bobl, wrth gwrs, yn llwyr gondemnio ymosodiadau terfysgol ar bobl ddiniwed, fel ymosodiadau 9/11 yn America a’r bomio yn Llundain ym mis Gorffennaf 2005. Ac eto, anaml y bydd ymosodiadau o’r fath yn rhai ‘difeddwl’, a defnyddio rhethreg barod gwleidyddion a phapurau newydd. Canlyniad ydynt i farnu, er mor wrthnysig yr ymddengys hynny, bod yn rhaid, er lles cenedl, neu hyd yn oed er lles yr holl fyd, cymryd dulliau i frawychu, i beri anhrefn, ac felly erydu’r gwrthwynebiad i achos gwleidyddol neu grefyddol gyfiawn. Dyma’r eithaf mewn mantais –

bod y diwedd hwn yn cyfiawnhau'r dulliau hyn – syniad sy'n wrthun i'r rhan fwyaf ohonom. Ond beth am ddiddymu un sy'n amlwg yn ddrwgweithredwr ysgeler? Yr oedd a wnelo Bonhoeffer â chynllwyn a olygai, os oedd i lwyddo, ddiennyddio Adolf Hitler. Gwyddys i Bonhoeffer, fel Cristion, betruso cyn dilyn y llwybr eithafol hwn, ond ni allai weld bod dewis arall, ac ystyriai fod euogrywydd am yr ymgais i ladd Hitler yn rhan o'r pris yr oedd yn rhaid ei dalu dan farn Duw ar y genedl. Yn ein hoes ni, ychydig o dagrau a gollwyd am Osama Bin Laden, a saethwyd gan uned filwrol o America ym Mhacistan, nac am y Cynol Muammar Gadaffi, a laddwyd yn nyddiau olaf y rhyfel cartref yn Libya. Ac eto, nid pawb o bell ffordd sy'n hapus ynglŷn â'r modd y lladdwyd hwy, na'r cymhelliad dros hynny, o safbwynt cyfraith ryngwladol nac ychwaith y goblygiadau hir-dymor i ddatrys gwrthdaro.

A yw marwolaethau fel hyn mewn gwirionedd yn symud ffynhonnell y gwrthdaro, neu a ydynt yn gwneud trais yn rhan o'r gyfundrefn, a hyd yn oed yn rhoi sêl bendith arni? A oes yna'r fath beth â 'dienyddio cyfiawn'?

Defnyddio marwolaeth: gwneud i ffwrdd â'r trais?

Sefyll yn erbyn Trais

Esiampl 1

Ar 25 Medi 2005 yr oedd Lloyd Fouracre, 17 oed, yn gadael parti pen-blwydd 18 oed cyfaill iddo yn Taunton, Gwlad yr Haf, pan ymosododd criw o lanciau arno ef a'i gyfeillion. Fe'i trawyd ar ei ben ag arwydd parcio pren nes ei fod yn anymwybodol. Aeth y llanciau ymlaen i'w guro nes i gar a oedd yn mynd heibio darfu arnynt. Aethpwyd â Lloyd i ysbyty a hanner awr yn ddiweddarach cyhoeddwyd ei fod wedi marw. Dangosodd archwiliad post-mortem fod ei benglog, esgyrn ei foch a'i ên, twll ei lygad ac asgwrn ei drwyn wedi eu torri, a'i fod wedi dioddef sawl gwaedlif yn yr ymennydd. Byddai wedi bod yn 18 oed ar 26 Medi, y diwrnod ar ôl ei farw.

Ar ôl achos a barodd am bedair wythnos yn Llys y Goron Caerwysg, cafwyd dau o'r llanciau a gyhuddwyd yn euog o lofruddio a rhoddwyd iddynt ddedfrydau hir o garchar am yr hyn a ddisgrifiwyd yn y llys fel 'trais diachos ac eithafol'.

Bu'r llofruddiaeth, wrth gwrs, yn dorcalon i deulu Lloyd: 'Golyga marwolaeth Lloyd fod rhan fawr o'n teulu yn eisiau. Wnawn ni byth ei anghofio,' meddai ei frawd, Adam, sy'n nyrs yn Ysbyty Musgrove Park. Penderfynodd Adam o'r dechrau y dylid cofio Lloyd mewn rhyw fodd a fyddai o fudd i'r gymuned. Cychwynnodd 'Ymgyrch dros Lloyd' i gynyddu presenoldeb yr heddlu ac ymwybyddiaeth o drais yn yr ardal, a chasglodd 26,000 o enwau pobl a oedd yn gwrthwynebu trais. Yn fuan, fodd bynnag, ail-lawnsiwyd yr ymgyrch dan y teitl 'Sefyll yn Erbyn Trais', gyda'r prif amcan o ddangos i ddisgyblion ysgolion uwchradd a mudiadau ieuenctid beth yw canlyniadau trais a bod yn rhaid ei ddatrys. Mae'r ymgyrch yn defnyddio ffilm, adnoddau a sgysiau, nid yn unig mewn ysgolion ond hefyd mewn tafarnau, clybiau nos a chlybiau ieuenctid.

Cyfraniad arbennig Adam ei hun oedd cynhyrchu fideo am Lloyd a'i farwolaeth. Fe'i lawnsiwyd ym mis Medi 2011, chweched pen-blwydd y llofruddiaeth. 'Mae'r fideo,' meddai, 'yn darlunio Lloyd a'n teulu ni fel pobl gyffredin, ac yna'n ail-greu beth a ddigwyddodd. Mae'n dangos mor sydyn y gall chwarae droi'n chwerw. Rwy'n gobeithio y bydd yn gwneud i bobl feddwl am ganlyniadau eu gweithredoedd'.

Gellir gweld y fideo ar wefan Sefyll yn Erbyn Trais: www.sav-ed.co.uk.

Esiampl 2

Yn ystod y terfysg yn ninasoedd Lloegr ym mis Awst 2011, lladdwyd tri Mwslim ifanc Asiaidd ar Ffordd Dudley yn Birmingham. Yr oeddent yn sefyll yn dawel ar y pafin yn ceisio diogelu busnesau lleol pan aeth car ar eu traws. Y diwrnod hwnnw, siaradodd tad un o'r rhai a fu farw, Tariq Jahan, yn erbyn trais, a thrannoeth, gydag urddas a dewrder mawr, anerchodd dyrfa ddiellon a oedd yn galw am ddial.

'Ymdawelwch,' meddai. 'Mae ein teulu ni wedi derbyn negeseuon o gefnogaeth a chydymdeimlad oddi wrth bob rhan o'r gymuned a phob ffydd. Yr ydym i gyd yn byw yn yr un gymuned. Pam fod yn rhaid inni ladd ein gilydd? Ewch ymlaen, os ydych am golli eich meibion. Fel arall, ymdawelwch ac ewch adref.'

Allan o drychineb a allai fod wedi cael canlyniadau peryglus daeth esiampl i'n hysbrydoli. Canlyniad yr apêl hon oedd i dyrfa enfawr o bobl leol, ddu, gwyn ac Asiaidd, ymgynnwll mewn parc gerllaw i addunedu i weithio gyda'i gilydd dros heddwch, ac yr oedd aelodau o bob ffydd yn bresennol yn angladd y tri dyn a laddwyd rai dyddiau'n ddiweddarach.

Gallwn ystyried storïau gwir fel hyn yn ddamhegion o'r hyn a all ddigwydd, o'r 'defnydd' achubol y gellir ei wneud hyd yn oed o farwolaeth dreisgar i hyrwyddo cymod ac iachâd, yn lle gadael cymynrodd o ddialedd a thrais parhaus. A allwch feddwl am storïau eraill tebyg, yn enwedig o'ch cymunedau eich hunain?

Neu a allem ddweud mai rhagflas yw digwyddiadau fel hyn o deyrnas a gogoniant Duw, na allant lwyr ddisgwyl tan dragwyddoldeb, ond sydd hyd yn oed yn awr yn llifo i lawr o byrth y nefoedd i roi inni flas o'r rhyddid hwnnw a fydd yn eiddo inni yn ei gyflawnder ac a all ddechrau trawsffurfio ein bywydau a'n byd yma ac yn awr? Trwy gwrdd â ni wedi inni farw i ni ein hunain ac atgyfodi i fywyd newydd o gariad.

Ym mha ffyrdd y gallai'r eglwysi eu hunain fod yn ddamhegion o'r fath heddiw, a dod felly yn fwy gwirioneddol rydd?

A dyfynnu Bonhoeffer eto: 'Bod yn rhydd yw bod mewn cariad, bod yng ngwirionedd Duw. Y sawl sy'n caru am iddo gael ei ryddhau gan wirionedd Duw yw'r person mwyaf chwyldroadol ar y ddaear'.

CWESTIYNAU TERFYNOL YN CODI O'R CWRS

Meddyliwch yn ôl i wythnos gyntaf y cwrs. Beth ydych yn ei feddwl yr ydych wedi ei ddysgu ers hynny am ryddid, ac ym mha ffyrdd y mae eich safbwyntiau wedi datblygu?

***A oes man arbennig ar y 'Ffordd hon i Ryddid' sy'n eich taro fel man arbennig o bwysig – i chwi'n bersonol?
i'ch eglwys?
i'ch cymuned?***

Os oes, beth ydych yn ei fwriadu ei wneud ynglŷn â'r peth?

Yn unigolyn neu grŵp, fe'ch gwahoddwyd ar y dechrau i gyfansoddi gweddi i'w defnyddio gydol y Garawys. Wrth i chwi weddio'r weddi hon, a agorodd hi ystyron i chwi nad oeddech yn ymwybodol ohonynt ar y dechrau?

O ganlyniad i gymryd rhan yn y cwrs hwn, a oes yna unrhyw agwedd ar y bywyd a'r meddwl Cristnogol yr hoffech yn awr ei archwilio'n fanylach?

¹ Pedwerydd pennill ‘Gorsafoedd ar y Ffordd i Ryddid’. Yn Dietrich Bonhoeffer, *Letters and Papers from Prison* Bonhoeffer Works Cyfrol 8 (Fortress Press 2009), t.514

² ‘A Report from Flossenbürg’ yn Wolf-Dieter Zimmermann a Ronald Gregor Smith (gol), *I Knew Dietrich Bonhoeffer* (Collins 1973), t.232.

³ Nicole Krauss, *Great House* (Penguin 2010), t.174.

⁴ Isobel de Gruchy, *In Well and in Woe. Poems*. Cyhoeddiad preifat, Volmoed, Hermanus, De Affrica 2010.

⁵ *Letters and Papers from Prison*, t.447f.

⁶ *In Well and in Woe*.